

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ АГРАРНО-ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ ЯК НАПРЯМ ЗБІЛЬШЕННЯ ОБСЯГІВ ВИРОБНИЦТВА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ

INCREASING THE EFFECTIVENESS OF STATE REGULATION OF THE AGRARIAN-INDUSTRIAL COMPLEX AS A DIRECTION TO INCREASE THE VOLUME OF AGRICULTURAL PRODUCTION IN UKRAINE

Андрущенко І.Г., к.ю.н., професор,
професор кафедри економічної безпеки та фінансових розслідувань
Національна академія внутрішніх справ

Стаття присвячена дослідженню питань, що стосуються регулювання сфери аграрно-промислового комплексу. Зазначається, що на сьогоднішній день в Україні змінюються підходи до принципів регуляторної діяльності державних органів, в тому числі і сфери аграрно-промислового комплексу. Також вказується, що державне управління аграрно-промисловим комплексом трансформовано в державне регулювання. Це пов'язано з впливом держави на виробництво, переробку та реалізацію сільськогосподарської продукції, сировини та продовольства, а також виробничо-технічне обслуговування і матеріально-технічне забезпечення аграрно-промислового комплексу.

Автором підкреслюється, що в найближчі роки в Україні може відбутися спад обсягів виробництва практично по усіх видах сільськогосподарської продукції. Розкриваються також і причини такої можливої негативної динаміки.

В роботі висвітлюються методи та заходи державного регулювання аграрно-промислового комплексу. Автором розкривається правова основа такого регулювання.

Стосовно аграрно-промислового комплексу автор вказує, що державне регулювання є функцією державного управління, зміст якої полягає у впливі держави в особі окремих її органів на суспільні відносини, що характеризуються високою активністю суб'єктів господарювання, масовим характером, високою суспільною значимістю та відсутністю дієвих механізмів саморегулювання шляхом встановлення, скасування та коригування правил і меж поведінки суб'єктів даних відносин.

Автором розкрито складові частини, які наповнюють зміст категорії «державне регулювання». Також зазначається мета державного регулювання аграрно-промислового комплексу, зокрема це забезпечення продовольчої безпеки держави, формування сприятливого середовища для розвитку сталого відтворення в даній сфері та підвищення рівня його рентабельності.

Наголошується, що обмеженість доступу товаровиробників до ресурсів може негативно позначитися на виробництві сільськогосподарської продукції в усіх регіонах нашої держави. У гіршій ситуації знаходяться східні та південні області, в кращій ситуації – центральні та західні регіони держави.

Також вказується, що на довгострокову перспективу обов'язково має бути врахована необхідність забезпечення раціонального використання природних ресурсів в країні. Майбутній розвиток аграрно-промислового комплексу України необхідно здійснювати у відповідності до концепції екологічного ресурсозберігаючого сільського господарства.

У прикінцевій частині статті, автором сформульовано ряд заходів організаційно-фінансового характеру з метою активізації діяльності в аграрно-промисловому комплексі.

Ключові слова: аграрно-промисловий комплекс, регуляторна діяльність, сільськогосподарська продукція, державне регулювання, рентабельність, продовольча безпека.

The article is devoted to the study of issues related to the regulation of the agrarian-industrial complex. It is noted that approaches to the principles of regulatory activity of state bodies, including the sphere of the agrarian and industrial complex, are changing in Ukraine today. It is also indicated that the state management of the agricultural and industrial complex has been transformed into state regulation. This is related to the influence of the state on the production, processing and sale of agricultural products, raw materials and food, as well as production and technical maintenance and material and technical support of the agrarian and industrial complex.

The author emphasizes that in the coming years Ukraine may experience a decline in production volumes of almost all types of agricultural products. The reasons for such possible negative dynamics are also revealed.

The work highlights the methods and measures of state regulation of the agrarian-industrial complex. The author reveals the legal basis of such regulation.

Regarding the agrarian-industrial complex, the author points out that state regulation is a function of state administration, the content of which is the influence of the state in the form of its individual bodies on social relations, which are characterized by high activity of economic entities, mass character, high social significance and the absence of effective mechanisms self-regulation by establishing, canceling and adjusting the rules and limits of the behavior of the subjects of these relationships.

The author revealed the constituent parts that fill the content of the «state regulation» category. The goal of state regulation of the agrarian-industrial complex is also noted, in particular, ensuring food security of the state, creating a favorable environment for the development of sustainable reproduction in this area and increasing its level of profitability.

It is emphasized that the limited access of commodity producers to resources can negatively affect the production of agricultural products in all regions of our country. The eastern and southern regions are in the worst situation, the central and western regions of the state are in the best situation.

It is also indicated that in the long term, the need to ensure the rational use of natural resources in the country must be taken into account. The future development of the agricultural and industrial complex of Ukraine must be carried out in accordance with the concept of ecological resource-saving agriculture.

In the final part of the article, the author formulated a number of measures of an organizational and financial nature in order to activate activities in the agrarian-industrial complex.

Key words: agro-industrial complex, regulatory activity, agricultural products, state regulation, profitability, food safety.

Постановка проблеми. Загальновідомо, що аграрно-промисловий комплекс (далі – АПК) включає в себе доволі значну кількість галузей сільськогосподарського та пов'язаного з ним промислового й іншого виробництва: основні галузі сільськогосподарського виробництва (зем-

леробство, рослинництво та тваринництво) та спеціальні галузі сільського господарства (лісове господарство, мисливська справа, рибне господарство, меліорація і водне господарство, заготівля, зберігання та промислова переробка сільськогосподарської (далі – с/г) продукції).

На сьогодні в Україні триває проведення структурних реформ та, як наслідок, здійснюється реформування суспільних відносин в усіх галузях господарювання. Також в Україні змінюються і підходи до принципів регуляторної діяльності державних органів. Зокрема, державне управління АПК тепер трансформовано в державне регулювання, що пов'язане з впливом держави на виробництво, переробку та реалізацію с/г продукції, сировини та продовольства, а також виробничо-технічне обслуговування і матеріально-технічне забезпечення АПК. При цьому слід виходити з того, що державне регулювання АПК має здійснюватися за такими основними напрямками:

- формування та функціонування ринку с/г продукції, сировини та продовольства;
- фінансування, кредитування, страхування, пільгове оподаткування;
- захист інтересів вітчизняних товаровиробників під час здійснення зовнішньоекономічної діяльності;
- розвиток науки і техніки в сфері АПК;
- розвиток соціальної сфери об'єднаних територіальних громад;
- інші напрямки, що визначені чинним законодавством.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід зауважити, що у вітчизняній юридичній літературі, наразі не проводилося комплексного дослідження питань стосовно регуляторної діяльності державних органів в АПК. Більшість вітчизняних правників, що так чи інакше працювали над вказаними проблемами, акцентували увагу загалом на аналізі норм, присвячених розвитку АПК та регулюванню діяльності суб'єктів господарювання в цій сфері. Проблеми та дискусійні питання, що з'являються в процесі роботи державних органів, висвітлювалися головним чином в публікаціях на сторінках періодичних видань чи в навчальних посібниках, де аналіз носить фрагментарно-ситуативний характер.

Творчим підґрунтям для автора стали праці відомих науковців, зокрема: І.В. Берези, Д.О. Кушніра, І.Р. Михасюка, А.О. Науменка, М.І. Пугачова, А.М. Слободяника, А.Л. Солошонка та багатьох інших. Проте питання, що підняті автором у статті, лише частково відображені у працях вчених. Це вказує також і на **актуальність** статті автора.

Виклад основного матеріалу. На думку експертів аграрного ринку у найближчі роки в Україні може відбутися спад обсягів виробництва практично по усіх видах с/г продукції. До основних причин такої можливої негативної динаміки експерти відносять:

- зниження урожайності та продуктивності через неможливість забезпечити повноцінне дотримання оптимальних технологій внаслідок бойових дій на сході нашої держави;
- нестачі фінансових та матеріально-технічних ресурсів;
- зміна структури та скорочення посівних площ;
- пошкодження насаджень;
- порушення оптимальних термінів проведення основних с/г робіт;
- тимчасова відсутність можливості відновлення роботи знищених та/чи пошкоджених виробництв;
- порушення діючих виробничих та логістичних зв'язків;
- зростання ризиків втрати засобів виробництва, врожаю, поголів'я та готової продукції.

На сьогоднішній день проблема державного регулювання АПК України є вкрай необхідною для вирішення, тому що його розвиток, перш за все, впливає на функціонування економіки країни в цілому.

До методів державного регулювання АПК можна віднести:

- податкове регулювання;
- державне планування;

- квотування;
- легалізація (державна реєстрація, ліцензування, акредитація);
- нормування (технічне регулювання, встановлення норм, нормативів, правил, регламентів);
- митно-тарифне регулювання;
- закупівельні і товарні інтервенції;
- цінове регулювання;
- антимонопольне регулювання;
- аграрний протекціонізм;
- припинення права на земельну ділянку с/г призначення з ініціативи держави [1, с. 14].

Вищевказаним переліком далеко не вичерпуються всі засоби державного регулювання АПК. Домінуючий компонент у вигляді надання можливості вибору одного з варіантів поведінки містять і такі заходи державного регулювання АПК, як:

- надання державних субсидій на визначених в односторонньому порядку у відповідному нормативно-правовому акті умовах;
- відшкодування частини страхових внесків і ставки рефінансування за комерційними кредитами с/г товаровиробникам;
- укладання контрактів в рамках закупівель для державних потреб та потреб на місцевому рівні;
- здійснення товарних і закупівельних інтервенцій;
- заставні операції.

Ці методи передбачають пряму участь органів державної влади, що характерно для державного регулювання. Правову основу такого регулювання в АПК України складають:

- норми, що містяться в міжнародних актах, Конституції України, законах, нормативно-правових актах Верховної Ради України та Президента України, спрямованих на регулювання принципів організації і діяльності уповноважених органів виконавчої влади, відповідних органів державної влади, органів місцевого самоврядування, що здійснюють діяльність в АПК;
- акти тлумачення і акти, що роз'яснюють практику застосування актів законодавства в АПК, прийняті Конституційним судом України, судовими органами та іншими уповноваженими державними органами;
- індивідуальні нормативно-правові акти в АПК;
- правозастосовні акти (постанови про накладення адміністративного покарання тощо);
- врегульовані нормами законодавства приписи суб'єктів державно-владних відносин в АПК [2, с. 70].

Загалом, державне регулювання є функцією державного управління, зміст якої полягає у впливі держави в особі окремих її органів на суспільні відносини, що характеризуються високою активністю суб'єктів господарювання, масовим характером, високою суспільною значимістю та відсутністю дієвих механізмів саморегулювання шляхом встановлення, скасування та коригування правил і меж поведінки суб'єктів даних відносин.

Закономірно, що державне регулювання є одним із найбільш значимих за своїм впливом і розраховане на максимальний соціально-економічний ефект державного впливу на об'єкти АПК [3, с. 64].

Державне регулювання включає:

- нормативно-правові акти та акти правозастосування, якими держава в особі уповноважених органів встановлює загальні правила діяльності суб'єктів суспільних відносин в АПК;
- дії уповноважених органів державної влади та органів місцевого самоврядування щодо коригування приписів залежно від зміни умов;
- контроль та нагляд за виконанням встановлених приписів;
- координацію діяльності учасників державно-владних відносин в АПК;

– захист законних прав та інтересів держави та суспільства;

– встановлення заходів юридичної відповідальності;

– притягнення до встановленої законодавством юридичної відповідальності в разі встановлення фактів його порушення.

Основною метою державного регулювання має бути забезпечення продовольчої безпеки держави, формування сприятливого середовища для розвитку сталого відтворення АПК та підвищення рівня його рентабельності.

Водночас, бойові дії та обмеженість доступу товаровиробників до ресурсів (фінансових, матеріальних, інформаційних, технологічних тощо) може негативно позначитися на виробництві с/г продукції в усіх регіонах нашої держави. Проте найбільше можуть постраждати саме ті області, де безпосередньо відбуваються бойові дії. Саме там прогнозується найбільше зменшення обсягів виробництва продукції порівняно з результатами попередніх періодів. Так очікується, що в найближчі роки зменшення обсягів виробництва зернових і зернобобових культур, пшениці та насіння соняшнику складе від 1/3 до 1/2 від попередніх рівнів.

Дещо кращими є умови в центральних та західних регіонах України. Проте навіть у цих регіонах буде складно забезпечити високі показники врожайності, а також зменшення падіння обсягів виробництва порівняно з попередніми роками. Стосуватися це буде, в першу чергу, зернових і зернобобових культур, насіння соняшнику, молока та м'яса.

При плануванні напрямів повоєнного розвитку АПК на довгострокову перспективу обов'язково має бути врахована необхідність забезпечення раціонального використання природних ресурсів. Україною ще у 2005 році Законом України від 07.09.2005 року № 2831-IV було ратифіковано Європейську ландшафтну конвенцію [4], що передбачає виконання заходів з охорони та сталого розвитку агроландшафтів. Водночас, для забезпечення такого розвитку Концепцією Загальнодержавної цільової програми використання та охорони земель, що затверджена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 19 січня 2022 р. № 70-р. визначається:

– оптимізувати структуру земельних угідь;

– зменшити с/г освоєність (на 5 %) та розораність території (на 10 %);

– оптимізувати структуру агроландшафту;

– підвищити продуктивність с/г угідь (на 40-50 %)

шляхом раціонального застосування органічних, органомінеральних та мінеральних добрив і хімічних меліорантів на кислих та солонцевих ґрунтах; збільшити площі

земель із природними ландшафтами до рівня, достатнього для збереження ландшафтного і біологічного різноманіття (до 10,5 % загальної площі території країни) [5].

У розпорядженні також зазначається, що дані заходи мають бути проведені до 2032 року.

Майбутній розвиток АПК України повинен здійснюватися у відповідності до концепції екологічного ресурсозберігаючого сільського господарства, що відповідає цілям збереження та відтворення природних ресурсів. Оцінка перспектив такого розвитку у повоєнний період буде здійснюватися з урахуванням національних інтересів України утримання обсягів виробництва зернових і зернобобових культур, пшениці та насіння соняшнику на максимально високих показниках.

Також повинна буде повністю відновитися логістична інфраструктура з метою своєчасного забезпечення АПК усіма необхідними ресурсами та технікою. Крім цього структура виробництва продукції рослинництва буде також поступово змінюватись, згідно з екологічними вимогами. В свою чергу, кількість поголів'я с/г тварин буде співвідноситися з площею наявних кормових угідь.

Підсумовуючи вищевикладене, як **висновок**, слід зазначити, що з метою активізації діяльності в АПК та збільшення ефективності державного регулювання в даній сфері, можна запропонувати такі заходи:

– державна підтримка розвитку тваринництва та переробки с/г продукції;

– часткова компенсація вартості с/г техніки та обладнання вітчизняного виробництва;

– фінансова підтримка заходів в АПК шляхом зменшення відсоткової ставки за кредитами;

– фінансова підтримка розвитку садівництва, виноградарства та хмелярства;

– надання сімейним фермерським господарствам додаткової фінансової підтримки через механізм доплати на користь застрахованих осіб-членів/голови сімейного фермерського господарства єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування;

– відшкодування витрат від пошкодження посівів с/г культур внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру;

– державна підтримка с/г товаровиробників шляхом виділення бюджетних субсидій з розрахунку на одиницю оброблюваних угідь;

– державна підтримка виробників картоплі;

– державна підтримка с/г товаровиробників, які використовують меліоровані землі;

– надання кредитів фермерським господарствам.

ЛІТЕРАТУРА

1. Пугачов М. І. Аграрний сектор економіки України в умовах інституційних змін. *Економіка АПК*. 2017. № 5. С. 12–18. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_ark_2017_5_4
2. Кушнір Д. О. Правове регулювання безпеки в аграрній сфері. *Актуальні проблеми аграрного, земельного, екологічного та природоресурсного права: теорія та практика* : зб. наук. праць круг. столу (м. Біла Церква, 5 жовт. 2021 р.). Біла Церква : 2021. С. 68–71. URL: https://rep.btsau.edu.ua/bitstream/BNAU/7584/1/Pravove_rehulivannia.pdf
3. Андрущенко І. Г. Роль держави в запобіганні неправомірній концентрації фінансових установ на ринку фінансових послуг. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія : *Юридичні науки*. 2015. Вип. 4(2). С. 63–66. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_jur_2015_4\(2\)_17](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_jur_2015_4(2)_17)
4. Про ратифікацію Європейської ландшафтної конвенції : Закон України від 07.09.2005 року № 2831-IV. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2831-15#Text>
5. Концепція Загальнодержавної цільової програми використання та охорони земель : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 19 січня 2022 р. № 70-р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/70-2022-%D1%80?find=1&text=2032#w1_1